

Opponensi bírálat Venczel Márton

„Új fosszilis Lissamphibia, Squamata és Archosauria taxonok a Kárpát-medencéből és azok rendszertani, állatföldrajzi és környezettani értékelése”

című MTA doktori értekezéséről

A dolgozat a szerző több évtizedes herpetológiai munkásságának összefoglalását nyújtja. Logikusan felépített és szépen szerkesztett mű.

A téma időszerűségéről

Miként a jelölt is rávilágított: A kutatások kezdetén a késő kréta és paleogén Lissamphibia és Squamata faunák még teljesen ismeretlenek voltak a Kárpát-medencében, és a neogén faunákról is alig rendelkezünk adatokkal. Venczel Márton tehát aktuális témát választott, amikor mintegy 30 évvel ezelőtt hozzálátott a munkájához. A témaválasztás egyúttal szerencsés is volt, mert 2000-ben előkerültek az első maradványok a Bakonyból, Iharkútról, és részben ezt követően a régtől fogva számontartott, valamint az újonnan megismert erdélyi lelőhelyekről, továbbá a Partiumból és Észak-Magyarországról is változatos herpetofaunát gyűjtöttek – ezek az új felfedezések lendületet adtak Venczel Márton munkájának.

A dolgozat felépítéséről

Az értekezés 110 gépelt oldal terjedelmű és 40 ábrát tartalmaz. Az egy oldalnál alig hosszabb Bevezetés című fejezet orientálja az olvasót: egyszerre tekinthető vázlatos kutatástörténetnek, és a herpetofauna jelentőségét röviden bemutató ismertetésnek. A fejezet utolsó bekezdése a dolgozat fontosabb célkitűzéseit ismerteti. A 8 oldalas második fejezet – lényegében földtani korok szerint csoportosítva – az új taxonokat szolgáltató lelőhelyeket mutatja be. A mindössze másfél oldalnyi Anyag és módszerek című 3. fejezet eligazítja a herpetológiában kevésbé jártas olvasót is a tekintetben, hogy a különböző állatcsoportok esetében mely csontok tekinthetők a határozás szempontjából kiemelkedően fontosnak, és hogy azokat miképpen lehet begyűjteni és a vizsgálatokhoz előkészíteni. A fejezet részletesen ismerteti a kladsztikai elemzésekhez használt módszereket és szoftvereket is. A dolgozat legterjedelmesebb (mintegy 60 oldalt kitevő) része a 4. fejezet, amely nem csak a vizsgált taxonokat mutatja be rendszertani sorrendben, hanem egyúttal betekintést enged az egyes herpetocsoportok rendszerezéséről való aktuális ismereteinkbe is. Ennek a fejezetnek a központi eleme a jelölt által a tudományra nézve új fajént leírt 18 taxon. Ezeket Venczel

Márton vagy önállóan publikálta, vagy a leírók között – egyetlen kivételtől eltekintve –, első szerzőként szerepel. Ez is arra utal, hogy a jelölt a társszerzőkkel közös őslénytani munkákban kiemelten fontos szerepet játszott.

Az 5. fejezet, a Kárpát-medence herpetofaunájának változását mutatja be a késő krétától a negyedkorig. A dolgozatot egy rövid magyar és angol összefoglalás, köszönetnyilvánítás, a kutatások távlati irányait ismertető néhány gondolat és egy 12 oldal terjedelmű irodalomjegyzék zárja.

A nyelvhasználatról

Az értekezés szükségszerűen nagyon sok idegen kifejezést – elsősorban csonttani szakszavakat – tartalmaz. Ezzel együtt megállapítható, hogy a jelölt a magyar földtani és őslénytani szakmai nyelvet helyesen használja. Apró következetlenségként lehet felróni a korok kötőjellel vagy anélkül való rendszeres írását (pl.: kora kréta és kora-kréta). Nem tartom szerencsés kifejezésnek az ismeretterjesztésben gyakran használt és a dolgozatban is egyszer szereplő, „földtörténeti középidő” használatát a mezozoikum kifejezés helyett. Talán szörszálhasogatásnak tűnik, de megemlítem, hogy a dolgozatban gyakran előforduló idézőjelek (macskakörömök és félidézőjelek), valamint kötőjelek és gondolatjelek használata nem következetes és nem felel meg minden esetben a magyar helyesírás szabályainak. A gépelés és tipizálás egyéb tekintetben gondos, elütést vagy elválasztási hibát keveset találtam.

A szöveg szépen szerkesztett, az ábra-, és fotóanyag gondosan kivitelezett, esztétikus, és jól illusztrálja a munkát.

Kérdéseim a jelölthöz

Mivel magyarítható, hogy a Kárpát-medence késő krétájában még meglévő albanerpetontid maradványok a paleogénben egész Európából hiányoznak, és csak a kora miocénben – a Kárpát-medencében a szarmatában –, jelentek meg újra?

Az erdélyi felső krétából leírt kisméretű kígyó (*Nidophis*) csigolyáinak kinövésén a jelölt a hajdani időjárás évszakos változásaira utaló növekedési vonalakat ismert fel. Megfigyelhető-e hasonló jelenség a kréta herpetofauna más képviselőin Erdélyben vagy másutt, és látható-e ilyesmi a mai hüllők csontjain?

Az eredményekről

A jelölt tudományos eredményének tekintem, hogy (1): a krétától máig terjedő különböző korú 55 lelőhely gazdag herpetofaunáját hitelesen dokumentálta, (2):

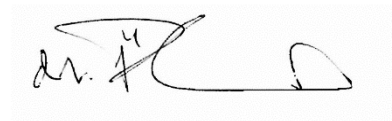
munkatársaival együttműködve, de a közös tudományos munkában szinte mindig meghatározó szereplőként számos a tudományra nézve új fajt írt le, (3): dokumentálta több állatcsoport földtani értelemben legkorábbi vagy éppen legkésőbbi előfordulását, (4): egyes taxonok esetében kitágította a vonatkozó paleobiogeográfiai ismereteinket.

Másként fogalmazva: a formális tézisekben leírtakat tudományos eredményként elfogadom. Ezek tartalmát a már korábban publikált cikkek kellően hitelesítik.

Számomra a dolgozat legérdekesebb elemei a 36. és a 37. ábrák voltak, amelyek a Kárpát-medencéből eddig előkerült késő kréta–kora kvarter Lissamphibia kételtűek, a Squamatak és az Archosauria hüllők törzsfjlődési kapcsolatait illusztrálják. A két ábra jobb oldala a jelenkori herpetofaunára nézve is szolgáltat némi támpontot. Itt jegyzem meg, hogy a pleisztocén és holocén faunák kapcsolatát talán érdemes lett volna még világosabban felvázolni – még akkor is, ha a kora pleisztocénnél fiatalabb faunák dokumentálása nem volt kifejezett célja a disszertációnak –, mert a jelenkori faunát mégiscsak sokan ismerik, még ha csak felületesen is, és gondolom, sokan kíváncsiak annak közvetlen gyökereire.

A jelölt dolgozatban megfogalmazott eredményei alapján javaslom az értekezés nyilvános vitára tűzését, és sikeres védelem esetén a jelölt részére az MTA doktora cím odaítélését.

Budapest, 2024. 03. 11.

Főzy István
az MTA doktora